

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

На правах рукопису

КОБЕЦЬ РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ

ЛЮДСЬКЕ БУТТЯ В КУЛЬТУРІ:
ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.

09. 00. 04 — філософська антропологія і філософія культури

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

КИЇВ 1996

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті філософії НАН України

Науковий керівник: доктор філософських наук
Бистрицький Євген Костянтинович.

Офіційні опоненти:

1. Доктор філософських наук, професор
Причепій Євген Миколайович;
2. Кандидат філософських наук
Бурлачук Віктор Фокич.

Провідна організація: Київський університет
імені Тараса Шевченка
(кафедра теорії та історії філософії)

Захист відбудеться "28" червня 1996 р. о "14" годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 01. 25. 04. в Інституті філософії НАН України за адресою: 252 001, Київ -1, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту філософії НАН України за адресою: 252 001, Київ-1, вул. Трьохсвятительська 4.

Автореферат розісланий " 27 " Травня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук

Є. І. Андрос

Актуальність теми дослідження. Однією з особливостей сучасної філософії є очевидне посилення в ній того, що слід назвати культурологічним мисленням. Справді: рефлексія над засадами культурно-історичних типів та видів будь-якої духовної активності супроводжує нині будь-яку спробу серйозного філософування. Укоріненість філософської свідомості в проблематиці культури не випадкова. Філософія ХХ століття, особливо по другій світовій війні, у своїх головних течіях майже цілком спрямована на з'ясування власного принципово історичного характеру та конкретного культурного підґрунтя думки загалом. Рефлексія над метафізичними засадами тієї культури, в лоні якої перебуває мислитель, стала логічним продовженням методологічної самосвідомості філософії культури. Це особливо стосується нинішньої суспільно-політичної ситуації суверенного українського державотворення, разом з притаманними їй гаслами національно-культурного відродження та наполегливими спробами філософського осмислення останнього. Разом із зверненням до багатоаспектного феномену культури, філософія повертається до універсальності людського самовизначення — головної теми будь-якого філософування.

Філософії відомі найрізноманітніші орієнтири у спробах визначитись щодо кінцевих та граничних основ культури — починаючи від позитивно-наукових до релігійних, психологічних, міфічних та містичних. Своєрідний плюралізм філософських методологій зумовлений якраз глибоким проникненням культурно-історичного релятивізму у саме тіло сучасного філософування.

Дане дослідження спирається на феноменологічну традицію аналізу проблеми культури. Феноменологія експлікує смислове підґрунтя культури, яка є єдністю значень, єдністю, що

конститууює будь-який світогляд, наукову, релігійну, суспільно-політичну сфери людського досвіду. Феноменологічне звернення до царини смислу дало потужний імпульс розвитку одній з провідних інтенцій філософської культурології, котра уже з часів Гердера вбачала своє завдання в теоретичному осягненні культури, в тому числі як певного принципово не-універсального, особливого, самобутнього, конкретно-історичного духовного утворення. Дана тенденція знайшла свою методологічну самосвідомість у культурфілософіях О. Шпенглера, та А. Тойнбі. Феноменологічне бачення культурологічної проблематики у її ціннісно-смісловому та інституційно-нормативному вимірі дозволяє розглядати культуру як відкритий проект, осягнути складну діалектику індивідуальної творчості та співтворчості з культурною спадщиною як світом значень.

Однією з суттєвих переваг феноменології є належність до традиції строгого та систематичного філософування. Останнє є особливо значущим для вітчизняної філософії культури, яка часто-густо опирається на методологічно непрояснені принципи культурологічного аналізу, семантично розмитий понятійний склад та чітко неокреслене предметне поле філософії культури.

Ступінь дослідження теми. Проблема феноменологічного аналізу людського буття в культурі у вітчизняній філософській літературі донедавна могла ставитись лише як історико-філософська. Феноменологічний аналіз культури прийнято було розглядати як одну із числених рубрик критики феноменологічної філософії загалом. Попри очевидну марксистську ангажованість подібного критицизму, слід зазначити наявність у ньому плідних спостережень щодо природи, інструментарію та меж феноменологічного філософування.

Це, по-перше, праці присвячені виникненню, становленню та еволюції поглядів засновника трансцендентальної феноменології Е. Гуссерля (З. Какабадзе, Є. Причепій, С. Кошарний, В. Молчанов та ін.).

Аналіз концептуального апарату феноменологічного дослідження представлений дослідженнями В. Бабушкіна, Н. Мотрошилової, Є. Причепія, А. Рубеніса, А. Шльогеріса, М. Куле, О. Кубанової.

Проблемне поле герменевтичної філософії загалом та герменевтичний "поворот" феноменологічної філософії були у фокусі теоретико-дослідницької уваги таких істориків філософії як Ан. Михайлов, С. Кошарний, Н. Автономова, А. Лой, В. С. Малахов та ін.

Дослідження феноменологічного підгрунтя фундаментальної онтології М. Гайдеггера здійснено в працях Ан. Михайлова, В. Молчанова, Г. Патента, Г. Маргвелашвілі, В. Бібіхіна, П. Гайденко.

Екзистенційні аспекти феноменологічної філософії знайшли своє висвітлення в творах К. Свасьяна, Р. Габітової, В. Кузнецова, Л. Філішова, Л. Іоніна та ін.

Універсально-реформаторське значення феноменології для реінтерпретації традиційних соціологічних проблем стало предметом дослідження Ю. Давидова, Л. Іоніна та інших.

Автор вважає своє дослідження продовженням традиції "київської світоглядної школи" та її наступників, яка набула свого визнання завдяки творчому доробку В. Шинкарука, В. Іванова, О. Яценка, В. Табачковського, А. Лоя, С. Кримського, Є. Бистрицького, В. А. Малахова, С. Пролеева та ін. Адже саме в межах світоглядного підходу вітчизняна філософія відкрила для себе онтологічний та екзистенційний виміри культурологічної

проблематики, аналіз яких є провідною темою дисертаційного дослідження.

Проте спроба створення та обґрунтування герменевтично-феноменологічного проекту філософії культури, що відповідав би вимогам часу та найновітнішим реаліям сучасного культурного розвитку, здійсненням якої автор вважає своє дослідження, є першою в українській філософії.

Метою дослідження є доведення методологічної значущості герменевтичної феноменології для філософського осмислення культури в її різноманітних вимірах та формоутвореннях.

Данна мета спричинила необхідність вирішення низки головних завдань:

1. визначення предмету феноменологічної філософії культури;
2. аналіз виникнення, становлення та методологічної трансформації феноменологічного філософування, специфікація процедурного інструментарію герменевтичної феноменології;
3. осмислення екзистенції як джерела конститування значень досвіду — граничної нормотворчої інстанції практичної поведінки та визначення методологічної специфіки такого дослідження загалом;
4. теоретична специфікація способу буття екзистенції;
5. визначення культури, способів її буття та механізму її особистісного відтворення з точки зору запропонованого проекту герменевтичної феноменології.

Методологічна основа дослідження. Намагаючись виявити універсально-реформаторську роль феноменологічної філософії загалом та бачення нею феномену культури зокрема, автор спирається на концептуальні уявлення та методологію трансцендентальної та герменевтичної парадигм феноменологічного філософування. Поряд з феноменологією у

роботі використовується низка понять та підходів "екзистенційного психоаналізу" Ж. — П. Сартра, "критичної соціології" Ю. Хабермаса, які, як доводить автор, органічно сполучаються з методами феноменологічного дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі герменевтично-феноменологічного підходу здійснюється комплексна реконструкція останнього у напрямку дослідження традиційної екзистенційної та онтологічної проблематики філософії культури, а також на цих засадах аналізується буття культури через конкретне існування окремої людини.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ НОВИЗНИ:

1. Вперше в теоретичний обіг вводяться світоглядні та філософсько-методологічні уявлення, а також низка ключових понять феноменологічної філософії шляхом :

а) доведення тематичної наступності між трансцендентальною (Гуссерль) та герменевтичною (Гайдеггер) феноменологією, узагальнюються дефініції базових понять гуссерлівської феноменології та гайдеггерівської філософії;

б) експлікації феноменологічного підґрунтя герменевтики Гайдеггера;

в) доведення того, що метод феноменологічної деструкції складає специфіку герменевтичної феноменології та є лейтмотивом, який вказує на сутнісну єдність різних етапів гайдеггерівського мислення.

г) висвітлення того, що головне питання феноменологічної філософії про граничні джерела значень людського досвіду є одночасно головним питанням філософії культури і, відповідно,

будь-який проект феноменологічної філософії може вважатися також певним проектом філософії культури.

2. Кризі призму розрізнення онтичного та онтологічного розуміння природи екзистенції здійснена новаційна спроба переосмислення сенсу, предметних меж, головних понять та процедурного інструментарію герменевтичної феноменології:

а) запропоновано та обгрунтовано визначення екзистенції як трансцендентної іманентності людського буття;

б) висвітлено формальну структуру (буття-в-та-через-можливість) та модуса (жах, відчай та турбота) нететичного характеру екзистенційної свідомості;

в) показано, що культурний досвід (досвід буття людини в культурі) загалом є похідним від екзистенційного виміру людського буття.

3. Завдяки розробці уявлень про інтерсуб`єктивну природу екзистенційного досвіду обгрунтовано методологічний підхід до аналізу культури як символічного контексту становлення ідентичності конкретної особистості:

а) проаналізовані основні форми інтерсуб`єктивної регламентації "життєвого світу" людини (смысл, норма, цінність, очевидність та суспільна інституція). Тим самим доводиться можливість поєднання стратегії екзистенційно-феноменологічного та загально-соціологічного дослідження буття людини в культурі;

б) відтворено основний зміст полеміки між критичною соціологією Ю. Хабермаса і герменевтикою Г.-Г. Гадамера та запропонований оригінальний варіант "зняття" протилежності їхніх позицій. В цьому контексті запропоновано розглядати феномен традиції як множинну різноманітність життєвих

стратегій, кожна з яких ґрунтується на певному (існуючому в тій чи іншій культурі) розумінні екзистенційної автентичності та є особливим витлумаченням змісту наявної культурної спадщини;

г) розкрито значення екзистенційно-феноменологічної деструкції трансльованих традицією очевидностей (усередненого образу культурної особистості) як універсального методологічного засобу філософських досліджень культури;

д) введено поняття екзистенційної раціоналізації "життєвого світу" культури, прояснена мотивація та механізми такої раціоналізації, тобто умови легітимації норм, цінностей та інститутів на основі певного образу екзистенційної автентичності людини.

Науково-практична цінність дослідження полягає в тому що запропонований у ньому методологічний підхід до аналізу культури на засадах герменевтичної феноменології дає змогу:

- реабілітувати значущість екзистенційного аспекту культурологічної проблематики, який раніше ігнорувався у загальній гонитві за примарою наукового об'єктивізму;

- методологічно оновити розуміння основ соціально-гуманітарного пізнання;

- використати низку положень дослідження при читанні курсів феноменологічної, герменевтичної та екзистенційної філософії, історії західної філософії ХХ століття.

Апробація роботи. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження автор виклав на VII республіканській школі молодих філософів (Алушта, травень 1993), на міжнародній конференції "Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості" (Луцьк, червень 1994), на міжнародній конференції "Трансформація викладання філософії в вищій школі (Алушта, травень, 1995), на II Всеукраїнському філософському конгресі

(червень 1995), на ряді методологічних семінарів Інституту філософії НАН України. Основні положення роботи відображені в наукових статтях, тезах конференцій та інших друкованих матеріалах.

Структура дисертаційного дослідження. Текст складається з трьох розділів: "Культура як предмет феноменологічної філософії", "Екзистенційний аналіз людського буття: онтологія та онтика", "Соціологія екзистенції як онтологія культури".

В першому розділі "Культура як предмет феноменологічної філософії" досліджується специфіка феноменологічного аналізу культури. Дисертант приділяє увагу процесу виникнення, становлення, тематичної й парадигмальної трансформації ідеї феноменології та предметного поля феноменологічного філософування, виявленню різних способів феноменологічного бачення феномену культури. Так, аналізуючи трансцендентальну феноменологію засновника напрямку Е. Гуссерля, автор дослідження пояснює суть феноменологічної реформації традиційного розгляду філософської проблематики. Феноменологія, яка на момент свого виникнення не претендувала на роль нової парадигми філософського дослідження, а усвідомлювалась її творцем виключно як нова історія свідомості, здійснила поворот теоретико-пізнавальної уваги до розгляду будь-якого суцього як корелята нашого досвіду — до дослідження значень нашого досвіду. Саме сфера значень й відкрила сутнісний вимір феноменологічного мислення. А конкретний аналіз способів усвідомлення форм данностей предметів досвіду і був робочою програмою дескриптивного етапу становлення гуссерлівської феноменології. Дисертант дає детальне пояснення засадничих понять та методологічних процедур феноменології: феномена,

досвіда, інтенційності, ноетико-ноематичних кореляцій, єдності значення, ейдосу, психологічної та ейдетичної редукції, феноменологічного епохе тощо, які дають змогу експлікувати специфіку феноменологічного мислення.

У тексті дисертації зазначається, що лише звернення до джерел конституції значень досвіду, до якого неминуче приходять послідовний методичний розвиток феноменологічної проблематики (для Гуссерля це була проблема подолання анонімності значень досвіду, що стала актуальною після звинувачень засновника феноменології з боку Наторпа у "статичному платонізмі") і дає змогу кваліфікувати феноменологію як певний проект філософії. Адже ще з часів Арістотеля відомо, що специфічною ознакою останньої є пошук граничних основ (джерел) усього суцього (у випадку феноменології — його значень). Саме з моменту свого виникнення феноменологічна філософія Е. Гуссерля рішуче повернула в бік трансцендетального типу мислення, для якого граничним джерелом усього суцього виступає трансцендетальна суб'єктивність (Его). В трансцендеталістськи переосмисленій гуссерлівській феноменології відбувається радикальна іманентизація усього суцього до всеохопного апіорі трансцендетального Его. Відповідно конкретно-дескриптивний аналіз інтенціональної сфери досвіду "ранньої" феноменології трансформується в дослідження універсуму можливих форм досвіду як іманентного самоконститування трансцендетальної суб'єктивності. Культура в контексті універсально-генетичної егології виступає для Гуссерля сферою "трансцендетальної духовності".

І лише аналіз конкретно-конститутивної проблематики, відкриття сфери пасивного синтезу дещо вгамовує гучні

декларації "радикального ідеалізму" гуссерлівської феноменології. Автор дисертації ретельно зупиняється на концептуальних утрудненнях трансцендентальної феноменології, на відкритті останньою історичного виміру "життєвого світу" та "генетичної" проблематики, аналізує феномен культури як сфери визначальних первісних очевидностей конкретного "життєвого світу", що лежить в основі конституції будь-якого значення та виступає "усталеною системою форм аперцепції", "цариною апріорно-вродженого, без якої неможливо мислити Его як таке" тощо.

Значна увага у дослідженні приділена герменевтичній реформації феноменологічної філософії, здійсненої М. Гайдеггером та можливих наслідків останньої для філософської тематизації феномену культури. Дисертант зупиняється на витоках гайдеггерівського мислення, показує, що герменевтично-онтологічний поворот феноменологічної філософії був умотивований зверненням Гайдеггера до проблем багатозначності суцього та уніфікації його різноманітних значень до "наявного" бачення будь-якого суцього, що лежить в основі європейської метафізики. На думку Гайдеггера, саме феноменологія дає змогу адекватно поставити проблеми грецької філософії, адже під феноменом феноменологія розуміє те, що греки називали незахищеністю суцього, його відкритістю або буттям цього суцього. Тому онтологія, на думку засновника феноменологічного герменевтизму можлива лише як феноменологія. Полеміка Гайдеггера з аристотелівською "онтологією наявного", яка в очевиднісній парадигмі трансцендентального філософування складає суть останнього, вимагала повороту до феноменологічного аналізу видів буття тих суцчих, які не вкладаються в "прокрустове ложе" наявного. Аналізуючи буття такого суцього, тобто створюючи його онтологію, феноменологічне дослідження могло б

піднятися до універсального горизонту буття як структурно-систематичної єдності різних видів буття суцього, горизонту, у перспективі якого останні лише і можуть бути специфіковані. Таким суцям обрано те суцце, яким є ми самі (Dasein), фундаментальна онтологія якого відкриває доступ до буття як такого, або до царини універсальної феноменологічної онтології.

Гайдеггер тематизує специфіку буття Dasein як трансценденцію, а сутнісні структури буття, що трансцендує іменує екзистенціалами (від слова ek-sistere — виходити за межі, ставати, робитися). Така екзистенційна аналітика, яка експлікує апріорні форми трансцендування Dasein за суцце до його буття, а саме — як залученість екзистенціалів до трансцендентально-онтологічного горизонту єдності різних видів буття, або буття як такого, слугує також фундаментальною онтологією, що тематизує специфіку буття Dasein. Останньою виступає розуміння, тобто наперед — визначеність сфери можливостей самовиявлення суцього в бутті Dasein. Така наперед-обмеженість горизонту (Гайдеггер позначає це також екзистенціалом буття-у-світі) іменується фактичністю, яка імпліцитно протиставляється універсалізму "можливих форм. . ." трансцендентального мислення. Позитивно-феноменологічна експлікація такого історично специфікованого горизонту досвіду називається герменевтикою фактичності. Особливістю герменевтичної феноменології виступає, на думку дисертанта, позитивна експлікація феномену історичності, або артикульованої наперед-заданої обмеженості можливостей людського досвіду. Отже граничним джерелом конституції будь-яких значень нашого досвіду для герменевтичної феноменології гайдеггерівського гатунку є трансцендентальні структури нашої відісланості до певного горизонту світу (способу розкритості суцього або його

буття) як апріорні конститутивні чинники історичності нашого буття. Культура з цього погляду і виступає такою змістовно визначеною історичністю, а феноменологічну експлікацію останньої можна розглядати як герменевтичний проект філософії культури.

У відповідності з пафосом "подолання" онтології наявного та феноменологічної експлікації феномену історичності відбувається критична реконструкція очевиднісної традиції європейського трансценденталізму та парадигмальна трансформація феноменологічного інструментарію. Специфіку герменевтичного інструментарію феноменологічної філософії дисертант вбачає в описаній Гайдеггером процедури феноменологічної деструкції. Її зміст може бути зведений до рефлексії, спрямованої "поза" ті очевидності, які складають історичне підгрунтя нашого досвіду. Така "критична реконструкція" очевидностей сягає їх джерела як умови можливості таких очевидностей, тієї "вирішальної простоти початку", де актуальна очевидність ще міститься як одна можливість серед інших, й де вона, актуалізуючись, артикулюється у власній змістовній визначеності.

Дисертант розглядає феноменологічну деструкцію також як ту особливість гайдеггерівського мислення, яка дає змогу подати у єдності провідної інтенції різні етапи творчості мислителя. В дисертації показано, як зміна розуміння природи джерела призвела до "деонтологічної" радикалізації герменевтичної феноменології М. Гайдеггера, яка від позитивного дослідження історичності Dasein періоду фундаментальної онтології "повертає" до експлікації історичності буття як такого, що в якості "феноменології невиявного" вибудовується у проекті універсальної ейдетичної феноменології "події" (das Ereignis).

У другому розділі дисертаційного дослідження "Екзистенційний аналіз людського буття: онтологія та онтика" автор пропонує власну відповідь на кардинальне питання феноменологічної філософії — проблему пошуку граничного джерела значень нашого досвіду. Таке джерело він вбачає в людській екзистенції. Авторський підхід не збігається ані з екзистенційною аналітикою М. Гайдеггера, ані з традиційним розумінням екзистенції як трансценденції "поза" суще. Поняття екзистенції тлумачиться не як етимологічно похідне від *ek* — *sistere*, а як похідне від *existanse*, що означає одиничне існування на противагу загальній сутності (*essense*). З погляду дисертанта екзистенційний спосіб людського буття означає не лише його трансцендуючу специфіку, але насамперед окремішне, унікальне, якісно не редуковане до загальнолюдської сутності самобутнє особистісне існування. І якщо орієнтована на універсальну феноменологічну онтологію екзистенційна аналітика М. Гайдеггера герменевтично виявляє спільні для нас трансцендентально-онтологічні, апіорні структури людського буття, то дисертант намагається орієнтувати власний проект екзистенційного аналізу на аналіз того специфічного виду буття (його формально-конститутивних структурних чинників), яким володіє людина як унікальне одиничне існування.

Саме цим мотивується феноменологічне відкриття онтичного виміру людського існування, специфіка якого полягає в розгляді нашого існування як буття сущого посеред сущого. Власне така "онтика" є доповненням трансцендентально-онтологічної рефлексії гайдеггерівської екзистенційної аналітики, можливість якої він, до речі, вбачав й сам. Експліковані фундаментальною онтологією *Dasein*, екзистенціали розглядаються як трансцендентальна умова можливості будь-якого онтично-

екзистенційного дослідження. Дисертант наголошує на тому, що адекватна постановка екзистенційної проблематики можлива лише на онтичному рівні. Автор дослідження пропонує своєрідний екзистенційно-онтично реформований проект герменевтичної феноменології, в центрі якого лежить осмислення феномену онтичної історичності. Протягом усього дослідження основні поняття та апіорні структури гайдеггерівської герменевтики фактичності отримують власні онтичні відповідники.

Специфіку буття екзистенції як суцього посеред суцього автор дослідження вбачає в її **бутті-можливості**. Саме категорія можливості відкриває доступ до особливої сфери індивідуального досвіду. Далі дисертант, використовуючи гегелівський принцип розгортання визначень, конкретизує формальні аспекти феноменологічного бачення екзистенції. Увесь подальший виклад має характер методичного розгортання та виокремлення апіорних структур розуміння екзистенції як буття у власних можливостях. Так конкретизація можливостей екзистенції у внутрішньо-світовому суцьому постає як **ситуація**. Автор ретельно аналізує різні аспекти поняття ситуації, що специфікує онтичне розуміння екзистенції. Перехід від ситуації до ситуації є специфічним онтичним феноменом трансцендентного характеру буття екзистенції в суцьому, та посеред суцього, який відбувається у формі здійснюваного людиною вибору серед наявних ситуативно-специфікованих можливостей суцього. Як відомо, смисл будь-якого суцього є структурованою єдністю його можливостей. Дисертант показує, що будь-які можливості суцього в-собі є можливостями для-нас, а отже суть наші можливості. Тому в основі будь-якого смислу (значення) лежить проекція екзистенції на сферу власних відкритих можливостей. Це автор дослідження називає екзистенційною конституцією онтичних

значень суцього і тематизує в якості граничного джерела значень нашого досвіду. Саме в модусі екзистенційно-онтичного значення нам доступний будь-який трансцендентально-онтологічний смисл внутрішньо-світового суцього.

Аналіз вибору приводить до висновку про іманентний характер його детермінації, який розкриває себе як спонтанність та схильність екзистенції до актуалізації певних ситуативно відкритих можливостей індивідуального існування. В свою чергу, експлікація іманентно-телосного виміру онтичного феномену екзистенції виводить дослідження до аналізу того специфічного характеру історичності, яким володіє конкретне людське існування.

В основі онтичного феномену розуміння лежить погляд на екзистенцію як на суцце, в бутті якого відбувається "скорочення" його можливостей. Здійснюючи вибір, екзистенція актуалізує одну з ситуативно-нааявних можливостей, трансцендуючи тим самим до іншої ситуації, яка була імпліцитно "згорнута" в цій, тепер реалізованій можливості. Такий ланцюг здійснюваних виборів, подібно до різця скульптора, відкидає цілі шари можливо-суцього (ситуативно нереалізованих можливостей індивідуального існування), дедалі більше індивідуалізуючи особливість конкретного життєвого шляху. Ситуативно здійснені можливості для-нас (як реалізовані так і нереалізовані) стають недоступними для нашої активної участі і осідають в формі в-собі, утворюючи тим самим специфічну визначеність нашої фактичності та змістовний характер конститованої у ланцюгу виборів самототожності. Таку ситуативно-конститовану самототожність конкретного існування дисертант називає екзистенційною самістю.

Поряд з цим ситуативно-конститована фактичність існування змістовно обмежує сферу доступних екзистенційній участі можливостей, тобто конкретизує подальші напрями конституції самісної тотожності. Такий телосний вимір людського існування змістовно специфікований досягнутою екзистенційною самототожністю, позначається у дослідженні як **фундаментальний проект** екзистенції. Отже, протягом життя, як іманентного ситуативного усталення екзистенції, вона щоразу більше індивідуалізує себе, звужуючи сферу власної свободи. Така екзистенційна самоконституція також дедалі більше звужує сферу доступних можливостей, онтично радикалізуючи герменевтичні феномени фактичності та історичності людського буття. В контексті даних роздумів автор дисертаційного дослідження пропонує власне оригінальне бачення проблеми смерті та долі. Екзистенція, яка шляхом здійснених виборів (актів трансценденції посеред ситуативної визначеності внутрішньо-світового суцього) конституює визначеність іманентної сфери власного фундаментального проекту (сутнісної єдності досягнутого рівня самісної ідентичності та змістовно конкретизованої телосності подальшої самоконституції людського існування), отримує своє визначення у дисертаційному дослідженні як трансцендентної іманентності людського буття. Саме розуміння екзистенції як **трансцендентної іманентності** резюмує собою суть онтично-герменевтичної експлікації феномену людського існування.

Одним з головних завдань свого дослідження дисертант вважає методичне прояснення того специфічного характеру "схоплення" самої себе, яким володіє онтично витлумачена екзистенція. Автор експлікує, неантязуючу природу, самовирізнення екзистенції (вірніше її самості) з ситуативно-

наявних можливостей її власного буття, яка ґрунтується на трансцендуючій специфіці людського існування. По з'ясуванні можливості та способів такого вирізнення дисертант ретельно аналізує "позитивний" зміст екзистенційного саморозуміння. Спочатку з'ясовується ґносеологічна специфіка цього феномену, суть якого полягає у тому, що екзистенційне самоусвідомлення не може мати характеру рефлексії, що об'єктивує. Згодом досліджується формальна структура нететичного характеру екзистенційної самосвідомості, а саме — бути-в-тачерез-власні можливості.

Подібний підхід вимагає більш ретельної феноменологічної дескрипції нететичного характеру екзистенційної самосвідомості. Дисертант аналізує екзистенційно-онтичний феномен жаху, в якому до людського існування як к'єркегорівської "можливості могти" промовляє відкритість власних можливостей. У дослідженні наведений опис герменевтично-екзистенційних феноменів відчаю та турботи як відповідно переживання екзистенцією, специфікуючих її меж власних можливостей та улаштування в просторі фундаментального проекту відкритих можливостей самісного буття. Автор дослідження тематизує феномен екзистенційного переживання, що постає як проста "присутність. . ." та специфікує різні модуси такого переживання. Такими модусами виступають: пригадування як спів-присутність екзистенції з можливостями в-собі реалізованих ситуацій та уява (фантазія) як співприсутність екзистенції з можливостями для нас як відкритими для активності нашої участі можливостями екзистенційно-ситуативного самоконститування. Відповідно до цього аналізується темпоральна структура турботи як цілісної єдності трьох часових екстаз (минулого, справжнього та майбутнього), в якій

феноменально постає улаштований простір відкритості екзистенційної потенційності фундаментального проекту. Феноменологічно описується просторовий характер часової природи онтичної світовості.

Велика увага у дослідженні приділена і герменевтичній експлікації витлумачуюче-розуміючого способу буття онтично специфікованої екзистенції. Автор пропонує короткий історико-філософський екскурс у процес універсалізації феномена розуміння, який слугує органічним вступом до онтично-екзистенційного аналізу герменевтичних феноменів розуміння та інтерпретації (тлумачення). Суть такого аналізу умовно можна резюмувати так: будь-яке суще відкрите для нашого досвіду у подвійному горизонті трансцендентально-онтологічної світовості та фундаментального проекту, які наперед конституюють структуровану цілісність його можливостей (смысл). Ситуативна природа екзистенційної самоконституції при здійсненні вибору вимагає реалізації однієї із можливостей, відкритих у розумінні.

Головною особливістю даної дисертаційної роботи можна вважати феноменологічне дослідження апіорного інтерсуб'єктивного виміру екзистенційної конституції. Проблема інших виникає як проблема переживання мною певної ситуативно-відкритої можливості, також і як можливості Іншого. Інший також визначає характер визначеності моїх можливостей, і як такий є апіорним конститутивним чинником онтичної екзистенції. Наступний феноменологічний аналіз інтерсуб'єктивного характеру буття екзистенції є систематичним розгортанням та конкретизацією онтичного розуміння апіорної конституції людського існування.

Третій розділ "Соціологія екзистенції як онтологія культури" присвячений розгляду феномена культури в контексті

феноменологічної експлікації інтерсуб'єктивної конституції екзистенційного досвіду. Дисертант пропонує підхід до філософської культурології шляхом аналізу культури як конкретно-історичної, змістовної артикульованості інтерсуб'єктивно наявного світу. Такий "єдиний для всіх світ" є культурною специфікованістю трансцендентально-онтологічного виміру нашого досвіду.

Оптично-герменевтична феноменологія культури тематизує останню як символічну опосередкованість спільних орієнтацій та інтерпретацій. Автор дослідження пропонує новий погляд на суть символіки культури, у дослідженні, символ — це безпосереднє екзистенційно-оптичне значення суцього, за яким відкривається його трансцендентально-інтерсуб'єктивний смисл. Поняття культури лише конкретизує апріорну інтерсуб'єктивну наперед-заданість сфери екзистенційної потенційності та наперед-визначеність напрямку подальшої конституції самості. Культура досліджується також як основа міжособистісної інтеграції та суспільної кооперації.

Дисертант приділяє значну увагу дослідженню того специфічного виду буття, яким володіє культура. Ретельно аналізується запропоноване ще Гуссерлем розуміння традиції в якості такого буття. Подібна "онтологія культури" відкриває рівень очевиднісних упереджень, у якому, власне, і відбувається залученість екзистенції до інтерсуб'єктивного виміру традиції. Автор дослідження показує, що в основі значень досвіду, які конститує екзистенція, лежить певна, трансльована в фундуєчих традицію інтерсуб'єктивних упередженнях, очевидність, яка відкриває конкретному існуванню його оптичну світовість та фактично регламентує його в просторі власної потенційності. Саме така інтерсуб'єктивна наперед-визначеність екзистенційної

потенційності зумовлює специфіку здійсненої у дослідженні онтично-герменевтичної експлікації екзистенційного феномену "життєвого світу". Дисертант через аналіз апіорно-конститутивних чинників "життєвого світу" намагається описати характер інтерсуб'єктивно онтологічної історичності екзистенційного досвіду та специфіку змістовної артикуляції нею онтичного виміру того ж самого досвіду.

У цій частині дисертаційного дослідження його автор відтворює вузлові міркування засновника герменевтичної феноменології М. Гайдеггера стосовно експлікації традиції як історичного виміру фактичності людського буття. Традиція виступає процесом трансляції інтерсуб'єктивно артикульованої регламентації екзистенційного досвіду. Причому така трансляція відбувається таким чином, що трансльований зміст сприймається окремим існуванням в якості очевидного та утворює горизонт його екзистенційного досвіду. До того ж, спосіб трансляції культурного змісту у спадщині через очевиднісні упередження, які складають доксихний ґрунт нашого "життєвого світу" не дає змоги критично тематизувати або генетично реконструювати змістовну артикульованість такого змісту.

Велика увага приділена у тексті дослідження аналізу трансльованого традицією культурного змісту, який отримав назву спадщини. Специфічно герменевтичний феномен спадщини експлікується як універсальна умова можливості будь-якого розуміння, інтерсуб'єктивно-історичне підґрунтя конкретного "життєвого світу". Специфіка онтично-екзистенційного характеру дослідження особливо виявляє себе при розгляді формальної структури спадщини як такої. Дисертант вирізняє два рівні спадщини: нормативно-смысловий та ціннісно-очевиднісний, реінтерпретує традиційні соціологічні поняття норми, цінності,

інституції з точки зору переживання екзистенцією власних можливостей, показує орієнтуюче-регламентуючу функцію інституцій, норм та цінностей в сутнісному просторі "життєвого світу". Спадщина як трансльований традицією культурний зміст аналізується також через призму конститованого ним автоматизму інтерсуб'єктивної інтеракції та комунікації.

Проблема традиції як проблема нормативного масштабу спадщини була у центрі дискусії між філософською герменевтикою Г.-Г. Гадамера та критичною соціологією Ю. Хабермаса. У дослідженні досить ретельно відтворюються головні теоретичні засади, на яких ґрунтуються дві впливові нині філософські концепції, вузлові моменти їхньої дискусії. Висновок, який робить дисертант по завершенні цього розгляду, полягає у тому, що поняття традиції в сучасній філософії характеризуються певною амбівалентністю. З одного боку, під традицією розуміють — формально-конститутивне апріорі нашого досвіду, в якому виявляє себе інтерсуб'єктивно-історичний характер людського буття, з іншого ж, — конкретну змістовну визначеність інтерсуб'єктивно-наявних, історично та політично артикульованих суспільних інституцій, панівних норм та цінностей. Порівнюючи запропоновані філософською герменевтикою Г. -Г. Гадамера та критичною соціологією Ю. Хабермаса підходи до проблеми традиції з описаними Ф. Ніцше "антикварним" та "критичним" ставленням до минулого, автор пропонує проаналізувати евристичний потенціал третього "ставлення до минулого", а саме — "монументального".

Реінтерпретований, "монументальний" підхід показує, що традиція в цілому існує через множину партикулярних традицій, що в одній культурній спадщині співіснують різні проекти життєвих стратегій, проте лише один з них формально

інституціоналізований нею до трансльованого традицією масштабу автентичної екзистенційної ідентичності. Саме такий ціннісно-нормативно та інституційно трансльований традицією масштаб самісної автентичності і утворює анонімно-нівелюючий горизонт повсякденності інтерсуб'єктивної інтеграції та екзистенційного самоосмислення. Дисертант ретельно аналізує феномен орієнтуюче-регламентуючої анонімної природи повсякденної нормативності спадщини, яка повсякчас нівелює екзистенційні проекти, розпад самототожності окремого існування та забуття ним власної самісної ідентичності.

Автор дослідження експлікує два головних екзистенційних мотиви критичної тематизації конкретним існуванням інтерсуб'єктивно-анонімного очевидісно-доксичного підгрунтя свого "життєвого світу". Такими фундаментальними мотивами виступають: необхідність легітимації значущості здійснюваного екзистенційного вибору, яка долає анонімність повсякденної нормативності висвітлюючи спосіб буття інтерсуб'єктивних чинників нашого "життєвого світу" (інституцій, норм та цінностей) через індивідуальні їх тлумачення, та неможливість конкретного існування відповідати анонімним масштабам повсякденності. Така неможливість приводить екзистенцію до описаного А. Камю "бунту" проти панівних культурних очевидностей, які нав'язують екзистенції нівелюючий її проект самісної ідентичності. Такий "бунт" виступає специфічно екзистенційним способом тематизації панівної культурної традиції, тобто інтерсуб'єктивно-онтологічної історичності нашого існування.

Така тематизація зумовлюючого змістовну визначеність онтичного досвіду, його інтерсуб'єктивно-історичного виміру здійснюється в процесі описаної нами вище феноменологічної

деструкції як рефлексії "поза" конститууючі зміст традиції очевидності, що сягає джерел їх змістовної артикульованості. Езистенційний характер такої деструкції очевидностей як феноменологічної тематизації онтично-онтологічного феномену історичності конкретного існування полягає у тому що, джерелом ("вирішальною простотою початку") вважається вибір екзистенцією міри власної самісної ідентичності, яка, формалізуючись, передається згодом очевидностями спадщини. Дисертант визначає формальну структуру процедури екзистенційної деструкції та її умотивованість пошуком альтернативної нав'язаної традицією міри самісної автентичності.

Саме тематизація інтерсуб'єктивних чинників конкретного існування з погляду самісної автентичності отримує назву екзистенційної раціоналізації "життєвого світу". В її основі лежить альтернативний проєкт екзистенційної автентичності, в перспективі та ретроспективі якого експлікується характер присутності можливостей автентичного буття в наявній ціннісно-нормативно диференційованій та інституційно структурованій культурній спадщині, в біографічному процесі конституції самісної ідентичності. Результатом екзистенційної раціоналізації "життєвого світу" виступає реінтерпретація трансльованого традицією змісту спадщини, яка є альтернативним (анонімний повсякденності) проєктом культури та критична реконструкція (герменевтична тематизація) екзистенційної біографії ("онтичної історії" конституції самісної тотожності конкретного існування). Суть онтично реформованої герменевтично-феноменологічної рефлексії над феноменом культури, таким чином, можна сформулювати так: в основі будь-якого проєкту культури лежить певне тлумачення екзистенційної автентичності, з погляду якого реінтерпретується інтерсуб'єктивно-наявний зміст культурної

традиції. Тобто культурна традиція існує та відтворюється через множину її екзистенційних інтерпретацій, в основі яких лежать різні проекти самісної ідентичності.

На підставі проведеного дослідження автор приходять до наступних висновків:

1. Філософія культури можлива лише як екзистенційна філософія.

2. З погляду останньої культура є інтерсуб'єктивно-історичним контекстом становлення самісної ідентичності конкретної особистості.

3. Адекватний розгляд такого тлумачення культури здійснюється засобами онтично реформованої герменевтичної феноменології.

4. Культура відтворюється через множину особистісних її інтерпретацій, кожна з яких ґрунтується на певному образі екзистенційної автентичності людського буття.

Основні результати роботи викладені в таких публікаціях:

1) Екзистенційно-онтологічний поворот в "людинознавстві" ХХ ст. // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. (Тези доповідей та матеріали Міжнародної конференції яка відбулася 18-23 червня 1994 р. в м. Луцьку. ч 1 — Київ-Луцьк. — 1994 — 0. 2 др. арк.

2) Чи дає посткомуністична культура шанс на подолання кризи? //Доповіді міжнародного експертного клубу "Політична думка". Посткомуністична Україна: політика та культура. — 1994 — 0. 2 др. арк.

3) Феноменологія як філософія культури. // Філософська і соціологічна думка — 1995 — N 7-8 — 2.0 др. арк.

4) Специфіка феноменологічного розуміння культури // Філософські студії. Спецвипуск журналу "Гене́за" — 1995 — 1. 5 др. арк (у співавторстві).

Kobets R.V. Human being in culture: phenomenological analysis.

Thesis for the Degree of Candidate of Science in Philosophy, speciality 09. 00. 04. — philosophical anthropology and philosophy of culture, Institute of Philosophy of UNAS, Kiev, 1996.

The thesis is dedicated to the investigation of the problem phenomenological substantiation of culture philosophy. The author analyses the traditional approaches to the phenomenon of culture in transcendental and hermeneutic phenomenology and suggests his own project of phenomenological culture philosophy. The project is based on the existential and ontical understanding of the human being specificity. The systematic reconstruction of the intersubjective dimension of human experience which is extremal ontological foundation of culture is carried out from the standpoint of existentially and ontically transformed hermeneutic phenomenology.

Кобец Р. В. Бытие человека в культуре: феноменологический анализ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности — 09. 00. 04 — философская антропология и философия культуры, Институт философии НАН Украины (Киев 1996 г.)

Диссертация посвящена исследованию проблемы феноменологического обоснования философии культуры. Автор анализирует традиционные подходы к рассмотрению феномена

культуры в трансцендентальной и герменевтической феноменологии и предлагает собственный проект феноменологической философии культуры. Он основан на экзистенциально-онтическом понимании специфики человеческого бытия. С позиции экзистенциально-онтически реформированной феноменологии осуществляется методологическая реконструкция интересубъективного измерения человеческого опыта — предельного онтологического основания культуры.

Ключові слова: культура, екзистенція, онтика, історичність, інтерпретація, традиція, очевидність, деструкція.

Підписано до друку 17.05.96. Формат 60x84/16. Папір друкар. Друк
офсетний. Умовн. друк. арк. 1,1. Тираж 100 прим. Замовлення 248.
Безкоштовно.

Видавництво гуманітарної літератури "АВРИС"
252001, Київ-1, вул.Трьохсвятительська, 4.

436698

AB 35.222

